

ФІКСАЦІЯ МАЙНОВОЇ ТА НЕМАЙНОВОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ, ПРОЦЕДУРНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

RECORDING PROPERTY AND NON-PROPERTY DAMAGE CAUSED AS A RESULT OF COMBAT OPERATIONS: PROCEDURAL, PROCEDURAL, INFORMATIONAL ASPECTS

Блінова Г.О., д.ю.н., професор,
професор кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
ORCID: 0000-0002-3320-585X

У статті проведено аналіз окремих процедурних, процесуальних та інформаційних аспектів механізму визначення, фіксації, обліку та аналізу шкоди, завданої збройною агресією фізичним, юридичним особам, територіальним громадам та державі, а також проблем та перспектив використання зібраної інформації про майнову та немайнову шкоду завдану зазначеним суб'єктам. З'ясовано, що важливу роль для формування доказової бази при розгляді справ про компенсацію завданої матеріальної та моральної шкоди відіграють три основні інформаційні ресурси: Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, створений Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи; Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України; Система обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії РФ проти України. Загальною метою створення цих реєстрів є облік та консолідація інформації, що може слугувати доказовою базою, для подальшого звернення громадян і держави Україна до Міжнародного компенсаційного механізму та міжнародних судових органів для відшкодування завданих збитків за рахунок репарацій чи інших стягнень з держави-агресора. Обґрунтовано, що формування таких баз даних дозволить мінімізувати витрати потерпілих при зверненні їх за захистом до суду за рахунок виключення необхідності проведення експертизи пошкодженого майна, що також в багатьох випадках не можливо здійснити через ведення воєнних дій на територіях розміщення таких об'єктів. Фіксація у зазначених інформаційних ресурсах завданої внаслідок збройної агресії майнової шкоди, а також і немайнової шкоди, є важливою для формування доказової бази у судових процесах, оскільки дозволяють належним чином зафіксувати факти, що можуть виступати доказами вчиненого воєнного злочину, його наслідків та їх взаємозв'язку.

Ключові слова: адміністративні процедури, майнова шкода, моральна шкода, відшкодування, державна реєстрація, цивільний процес, Європейський Суд з прав людини, воєнний стан, захист, майнові права, нормативно-правове регулювання, органи місцевого самоврядування, органи державної влади, право власності, реалізація, судовий розгляд, реєстр, інформація.

The article analyzes certain procedural, procedural and informational aspects of the mechanism for determining, recording, accounting and analyzing damage caused by armed aggression to individuals, legal entities, territorial communities and the state, as well as the problems and prospects for using the collected information on property and non-property damage caused to the specified entities. It was found that three main information resources play an important role in forming the evidentiary base when considering cases on compensation for material and moral damage: The Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine, established by the Resolution of the Committee of Ministers of the Council of Europe; The State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, and Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine; The System for Accounting for Information on Damage Caused to the Personal Non-Property Rights of Individuals as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine. The general purpose of creating these registers is to record and consolidate information that can serve as an evidentiary basis for further appeals by citizens and the state of Ukraine to the International Compensation Mechanism and international judicial bodies for compensation for damages caused by reparations or other recoveries from the aggressor state. It is substantiated that the formation of such databases will minimize the costs of victims when seeking protection in court by eliminating the need to conduct an examination of damaged property, which in many cases is also impossible due to the conduct of military operations in the territories where such objects are located. Recording in the specified information resources the property damage caused as a result of armed aggression, as well as non-property damage, is important for the formation of an evidentiary basis in legal proceedings, since they allow for the proper recording of facts that may serve as evidence of a committed war crime, its consequences and their interconnection.

Key words: administrative procedures, property damage, moral damage, compensation, state registration, civil process, European Court of Human Rights, martial law, protection, property rights, regulatory and legal regulation, local governments, state authorities, property rights, implementation, judicial review, register, information.

Постановка проблеми. У Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки відображено збитки, яких було завдано війною різним об'єктам права власності. Так зазначено, що станом на 1 грудня 2023 р. пошкоджено 1,4 млн. житлових приміщень, зокрема 135 тис. індивідуальних житлових будинків, особливо у східних регіонах. На 25 березня 2024 р. пошкоджено 3282 та зруйновано 391 заклад освіти. Пошкоджено 1675 об'єктів інфраструктури у 663 закладах охорони здоров'я. Пошкоджено 863 пам'ятки культурної спадщини та 1750 об'єктів культурної інфраструктури. Значних руйнувань та пошкоджень зазнала транспортна та енергетична інфраструктура. За попередніми оцінками, в цілому внаслідок ведення бойових дій руйнувань зазнали дороги протяжністю 25,4 тис. кілометрів, 344 мости і мостових переходи державного та місцевого значення. На 1 грудня 2023 р. 47 відсотків об'єктів енергетичної інфраструктури зазнало руйнувань

внаслідок масованих ракетних обстрілів. Також у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки визначено, що станом на 1 жовтня 2023 р. в Україні зафіксовано майже 2,6 тис. фактів завдання шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок ведення бойових дій на суму майже 48,7 млрд. доларів США [1]. Таким чином рівень завданої майнової шкоди територіальним громадам, державі, фізичним та юридичним особам носить масовий характер, що обґрунтовує потребу в створенні механізму фіксації завданих матеріальних збитків, збору та аналізу відповідної інформації.

Не тільки майну завдається шкода, більше важким психологічним аспектом ведення бойових дій є завдання немайнової шкоди людям. Одним із наслідків збройної агресії Російської Федерації проти України є численні порушення прав громадян України, що пов'язано із ігноруванням країною-агресором прав людини, міжнародного

гуманітарного права, міжнародного кримінального права, міжнародного звичаєвого права, норм Кримінального та Цивільного кодексів України [3].

Україна перебуває в умовах масштабної збройної агресії, яка спричинила страждання мільйонів громадян: загиблих та їхніх родин, осіб з інвалідністю внаслідок воєнних дій, внутрішньо переміщених осіб, дітей-сиріт і тих, хто зазнав насильства. У такій ситуації надзвичайно важливо забезпечити своєчасний початок підтримки для постраждалих одразу після внесення інформації про них до відповідних реєстрів. З цією метою державна політика має бути зосереджена на швидкому виявленні постраждалих, визначенні їхніх потреб і наданні комплексної соціальної допомоги, підтримки та реабілітаційних послуг [2].

Для реалізації прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, на відшкодування збитків було створено Міжнародний компенсаційний механізм, відповідальним за який визначено Міністерство юстиції України [3].

Водночас для допомоги особам, життю, здоров'ю та іншим немайновим правам яких було завдано шкоди і збитків внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у фіксації та зборі необхідних документів щодо підтвердження відповідної шкоди для подальшого подання звернень до Міжнародного компенсаційного механізму, необхідно врегулювати питання збору та обліку такої інформації в єдиній інформаційній системі. Це в майбутньому допоможе громадянам, постраждалим внаслідок збройної агресії Російської Федерації, у зборі підтверджень для подання звернень щодо компенсації завданої шкоди [3].

Протягом 2022–2023 років на міжнародному рівні були ухвалені важливі документи в частині майбутньої компенсації шкоди, спричиненої збройною агресією проти України. Зокрема, під егідою Ради Європи був створений міжнародний Реєстр збитків, завданих агресією РФ проти України. Втім, як наголошують правозахисники, на національному рівні є потреба визначення категорій осіб, які постраждали від війни, а також системи обліку шкоди, завданої життю та здоров'ю потерпілих [4]. Крім того потребує узагальнення правових засад використання інформаційних технологій, що залучені до процесу фіксації майнової та немайнової шкоди, завданої фізичним, юридичним особам, територіальним громадам та державі України, в результаті військової агресії РФ.

Стан наукової розробки проблеми. Процедурні, процесуальні та інформаційні аспекти збору та використання інформації про майнову та немайнову шкоду завдану фізичним особам, юридичним особам, територіальним громадам та державі у своїх публікаціях розглядали В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, С. В. Клименко, Н. В. Коваленко, Т. О. Коломосьць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, А. В. Кошман, В. І. Крат, Р. С. Мельник, Ю. О. Моїсєєв, Є. В. Петров, С. О. Погрібний та інші. Високий рівень уваги було приділено питанням процедурного забезпечення компенсації шкоди, завданої майну, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, але нова хвиля цих досліджень вже присвячена проблемам, пов'язаним із захистом немайнових прав фізичних та юридичних осіб, що постраждали від збройної агресії РФ. Разом з тим, у наукових дослідженнях доволі фрагментарно досліджується питання застосування інформаційних технологій щодо фіксації, накопичення та аналізу інформації про спричинену шкоду, що може бути використана як докази у судових процесах.

Метою статті є аналіз окремих процедурних, процесуальних та інформаційних аспектів механізму визначення, фіксації, обліку та аналізу шкоди, завданої збройною агресією фізичним, юридичним особам, територіальним громадам та державі, а також проблем та перспектив використання зібраної інформації про майнову та немайнову шкоду завдану зазначеним особам у судових процесах.

Виклад основного матеріалу. В зв'язку з глобальним виміром та набуттям міжнародного значення військової агресії РФ проти України, великими обсягами пошкодженого майна, зокрема, знищення майна юридичних осіб, в тому числі з іноземним капіталом і іноземними власниками, знищення та/або пошкодження майна Держави України, іноземних країн, майна, що має також і стратегічне економічне значення, вже зараз існує нагальна проблема з визначенням спеціального механізму відшкодування майнової шкоди, або компенсаційного характеру або з застосуванням норм інституту відшкодування шкоди, з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права, наголошує Ю. О. Моїсєєв. Саме відшкодування шкоди як наслідку правопорушення дозволить Україні залишитись в рамках правової держави і забезпечити дотримання прав і законів національного законодавства [5, с. 171].

Як підкреслює А. Кошман, міжнародне право допускає використання різних підходів до виплати компенсацій за шкоду, завдану збройною агресією іншої держави, через судові або квазі-судові механізми, які, як правило, не є взаємовиключними або взаємозалежними. Частина вимог щодо відшкодування матеріальних збитків може бути подана до національних судів, Європейського суду з прав людини, Міжнародного суду ООН, інвестиційних арбітражів, судів іноземних держав, а також до спеціально створених фондів або комісій. Отже, на думку А. Кошмана, основним критерієм вибору механізму компенсації має бути його практична ефективність — тобто можливість реального виконання рішення, відновлення порушеного права та отримання юридичними особами справедливої компенсації за завдані збитки. Водночас, на сьогодні не існує універсального й дієвого механізму, який би гарантував юридичним особам ефективне відшкодування втрат, спричинених збройною агресією проти України [6].

Ю. О. Моїсєєв зазначає, що на сьогодні в Україні механізм відшкодування шкоди, запроваджений національним законодавством, частково або обмежено може бути застосований в порядку і у способи, що передбачені цим правовим інститутом у господарському праві, цивільному праві, господарському процесуальному праві, цивільному процесуальному праві, кримінальному праві, кримінальному процесуальному праві, адміністративному праві, адміністративному судочинстві, виключно на території України, де відсутні воєнні та/або бойові дії, що є вільною для переміщення та володіння, управління всіма суб'єктами права в рамках кордонів, визначених нормами міжнародного права та/або звільненими, деокупованими, з присутністю на цих територіях всіх владних національних інститутів і інституцій [5, с. 171].

Важливу роль для формування доказової бази при розгляді справ про компенсацію завданої матеріальної та моральної шкоди відіграють три основні інформаційні ресурси: Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, створений Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи про створення Розширеної часткової угоди стосовно реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, СМ/Res(2023)3 від 12 травня 2023 [7]; Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [8; 9]; Система обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України [10].

Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, слугує для документального обліку доказів та інформації, що стосуються заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, завдані внаслідок повномасштабного вторгнення. Реєстр не ухвалює рішень щодо виплати компенсацій. Його завдання — зібрати, перевірити та зберегти інформацію для майбутньої Компенсаційної

комісії. Наразі Реєстром затверджено 45 категорій заяв, які стосуються шкоди, завданої фізичним та юридичним особам, а також державі Україна. Існують загальні правила подання заяв, однак кожна конкретна категорія матиме власні правила подання та вимоги щодо доказової бази, які мають пріоритетність над загальними у разі виникнення розбіжностей [11].

Наприклад, в Реєстрі збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України можна представити дві великі групи заяв, перша з яких стосується фіксації завданої майнової шкоди, а друга завданої немайнової шкоди. Так, до першої групи заяв, відносяться категорії, по яких затверджені окремі правила подання і форми заяв: 1. Фізичні особи: вимушене внутрішнє переміщення; смерть близького члена сім'ї; зникнення безвісти близького члена сім'ї; пошкодження або знищення житлового нерухомого майна; пошкодження або знищення нежитлового нерухомого майна; 2) Держава Україна: пошкодження або знищення критичної інфраструктури; пошкодження або знищення не критичної інфраструктури; пошкодження або знищення житлового нерухомого майна – житлових приміщень; пошкодження або знищення житлового нерухомого майна – місць загального користування; 3) Юридичні особи: пошкодження або знищення критичної інфраструктури; пошкодження або знищення не критичної інфраструктури; пошкодження або знищення житлового нерухомого майна – житлових приміщень; пошкодження або знищення житлового нерухомого майна – місць загального користування [11].

До другої групи заяв, по яких ще не затверджені окремі правила подання і форми заяв, можна віднести заяви щодо завданої немайнової шкоди: 1. Фізичні особи: вимушене внутрішнє переміщення; вимушене переміщення за межі України; серйозні тілесні ушкодження; сексуальне насильство; катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, види поводження чи покарання; позбавлення волі; примусова праця або служба; насильницьке переміщення або депортація дітей; насильницьке переміщення або депортація дорослих; інші порушення міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права або законів і звичаїв війни; втрата житла/місця проживання; втрата оплачуваної роботи; втрата приватного підприємництва; втрата доступу або контролю над нерухомим майном на тимчасово окупованих територіях; інші економічні втрати; втрата доступу до медичної допомоги; втрата доступу до освіти; 2. Держава Україна: пошкодження або знищення громадських будівель та споруд; інші втрати майна; пошкодження або знищення об'єктів чи будівель, що відносяться до історичної, культурної та релігійної спадщини; втрата об'єктів культурних цінностей; екологічна шкода; виснаження або шкода природним ресурсам; державні гуманітарні витрати на підтримку постраждалого населення в Україні; розмінування та очищення від нерозірваних боєприпасів; 3. Юридичні особи: пошкодження або знищення нежитлового нерухомого майна (не пов'язане зі збитками для бізнесу); пошкодження або знищення об'єктів чи будівель, що відносяться до історичної, культурної та релігійної спадщини; втрата об'єктів культурних цінностей; пошкодження, знищення або втрата активів; втрата контролю над майном на тимчасово окупованих територіях; переїзд (евакуація) бізнесу; інші економічні втрати; гуманітарні видатки [11].

В Україні національним ключовим інформаційним ресурсом, призначеним для збору та накопичення інформації про завдану майнову шкоду є Реєстр пошкодженого та знищеного майна. Картографічною основою Реєстру пошкодженого та знищеного майна є картографічна основа Державного земельного кадастру, відомості містобудівного кадастру та кадастрів інших природних ресурсів, інші карти (плани), що складаються у формі та масштабі відповідно до норм і правил, технічних регламентів.

Метою створення Реєстру пошкодженого та знищеного майна є формування єдиної національної геоінформаційної системи збирання, накопичення, обліку, зберігання та захисту даних про майно, яке пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та забезпечення фізичних та юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій достовірною інформацією для національного та міжнародного захисту прав осіб, чия власність пошкоджена або знищена [8].

Третій національний інформаційний ресурс призначений для збору та аналізу моральної шкоди, завданої фізичним особам воєнними діями. Активні воєнні дії завдають непоправної шкоди життю та здоров'ю людей. У зв'язку із необхідністю збору, обробки та систематизації не тільки майнової шкоди, а і особистої немайнової шкоди 20 листопада 2024 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 10256 «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [10].

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» наголошується, що для реалізації прав громадян, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, на відшкодування збитків було створено Міжнародний компенсаційний механізм, відповідальним за який визначено Міністерство юстиції України. Водночас для допомоги особам, життю, здоров'ю та іншим немайновим правам яких було завдано шкоди і збитків внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у фіксації та зборі необхідних документів щодо підтвердження шкоди, завданої життю та здоров'ю внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, для подальшого подання звернень до Міжнародного компенсаційного механізму, необхідно врегулювати питання збору та обліку такої інформації в єдиній інформаційній системі, що, в свою чергу, в майбутньому допоможе громадянам, постраждалим внаслідок збройної агресії Російської Федерації, у зборі підтверджень для подання звернень [3].

Зазначений закон спрямований на створення механізму реєстрації шкоди, завданої немайновим правам громадян внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, зокрема шкоди, спричиненої: 1) смертю (загибеллю) особи або зникненням безвісти за особливих обставин; 2) пораненням (контузією, травмою або каліцтвом) та захворюванням; 3) стійкою втратою працездатності та встановленням інвалідності; 4) насильством (фізичним чи сексуальним), катуванням та жорстоким поводженням; 5) торгівлею людьми; 6) ув'язненням, перебуванням у полоні; 7) примусовою працею; 8) депортацією, примусовим переміщенням, депортацією або викраденням дітей; 9) психічними розладами внаслідок психологічної травми; 10) втратою (смертю (загибеллю), неможливістю виконання обов'язків щодо виховання та утримання дитини) дитиною батьків, інших законних представників дитини; 11) втратою доступу до послуг з охорони здоров'я та лікування, до освітніх послуг; 12) втратою доходу та засобів для існування; 12) моральною шкодою, фізичними стражданнями, емоційним напруженням, дискомфортом; 13) іншими порушеннями особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи, або міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права [10].

Створення Реєстру постраждалих осіб дасть змогу забезпечити облік шкоди і збитків, заподіяних країною-агресором немайновим правам громадян, з метою допомоги громадянам в майбутньому звертатись до Між-

народного компенсаційного механізму. Окрім того, потребує врегулювання питання, яким чином держава фіксує свої витрати, понесені внаслідок підтримки людей, що постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, у різних сферах, щоб надалі забезпечити можливість подання позовів від імені держави Україна до держави-агресора в міжнародних інстанціях для відшкодування цих видатків, які є прямим наслідком вчиненої агресії Російської Федерації проти України [3].

Загальною метою створення Реєстру постраждалих осіб є облік та консолідація інформації, що може слугувати доказовою базою, для подальшого звернення громадян і держави Україна до Міжнародного компенсаційного механізму та міжнародних судових органів для відшкодування завданих збитків за рахунок репарацій чи інших стягнень з держави-агресора.

В.І. Крат наголосив на тому, що КЦС ВС враховує при визначенні грошової компенсації моральної шкоди те, що: 1) внаслідок військової агресії рф проти України особа може зазнавати (зазнала) моральної шкоди; 2) законодавець у ст. 23 ЦК України передбачив відкритий перелік обставин, які враховуються судом при визначенні розміру грошової компенсації (характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування; інші обставини, які мають істотне значення; вимоги розумності і справедливості); 3) розмір грошової компенсації моральної шкоди, завданої особі внаслідок військової агресії рф проти України, може відрізнятися залежно від того, на які обставини завдання моральної шкоди посиляється позивач та які обставини враховані судом при визначенні розміру грошової компенсації моральної шкоди. Такими обставинами можуть бути, зокрема: смерть близьких осіб, каліцтво особи чи близьких осіб; місце проживання особи (різняється відчуття осіб, які проживають на території проведення бойових дій, та осіб, які проживають далеко від таких територій); пошкодження або знищення рухомого майна; права, які порушені внаслідок військової агресії рф проти України, тощо [18]. Саме для фіксації таких фактів та збір відповідної інформації спрямований Реєстру постраждалих осіб.

Основними напрямками роботи Реєстру постраждалих осіб є облік інформації та людей, життя та здоров'я яких завдано шкоди, збір інформації щодо постраждалих громадян та подальша допомога їм у верифікації даних щодо завданої шкоди. Крім того, система допоможе обліковувати видатки державного та місцевих бюджетів, бюджетів соціальних фондів, пов'язаних з наданням допомоги та підтримки громадянам, які постраждали внаслідок війни. Принципи роботи системи полягатиме в обміні даними між різними державними реєстрами та базами для полегшення збору інформації та мінімального бюрократичного навантаження на постраждалу особу. Це дозволить максимально оперативно фіксувати завдану шкоду. В подальшому також планується запровадження можливості подання людиною повідомлення про завдану їй шкоду через «Дію» та ЦНАП. У перспективі кожна постраждала особа матиме можливість через єдине вікно отримати повне досьє про завдану шкоду та доступні їй види підтримки. За інформацією Мінсоцполітики, система обліку інформації про шкоду є першим інструментом для побудови ефективної системи підтримки громадян, особистим немайновим правам яких завдано шкоди. Наступним кроком стане розробка та ухвалення комплексного закону про заходи з підтримки постраждалих, підготовку якого уже розпочато [12; 13].

Суддя ВС Є.В. Петров наголосив на необхідності доведення розміру шкоди, оскільки суди розуміють, що позивач потерпає від країни-агресора, але це не означає, що

можна заявляти будь-який розмір моральної шкоди. Такий розмір має бути доведений, і суд не задовольняє відповідну вимогу автоматично [18].

Правозахисниця А. Луньова зазначає, що наразі потерпілі громадяни можуть подавати до міжнародного реєстру за відкритими кластерами заяви щодо заподіяної шкоди починаючи з 24 лютого 2022 року. Нова ж система обліку, що передбачена Законом України «Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» фіксуватиме шкоду особистим немайновим правам громадян, іноземців та осіб без громадянства починаючи з 19 лютого 2014 року. А. Луньова пояснює, що профільний закон та сама система обліку немайнової шкоди не регулюють питання відшкодування заподіяного збитку. Це питання порушуватимуть у майбутньому, але вкрай важливо фіксувати зараз усю шкоду, завдану війною Російської Федерації. У прикінцевих та перехідних положеннях профільного закону йдеться, що уряд має розробити та внести на розгляд парламенту законопроект про підтримку постраждалих осіб [10; 14].

А. Луньова наголосила, що одне з найважливіших нововведень у системі обліку – фіксація шкоди здоров'ю людини, адже наразі Україна систематично не збирає інформацію про тих, чиєму здоров'ю заподіяно шкоду внаслідок збройної агресії, окрім тих громадян, які отримали інвалідність, зокрема внаслідок мінно-вибухових травм [10; 14]. Збір та фіксація такої інформації є важливою для формування доказової бази у судових процесах, присвячених відшкодуванню завданої шкоди, тому що процес відшкодування шкоди завданої вчиненням воєнних злочинів доволі часто має складнощі для позивачів в отриманні позитивного рішення.

Наприклад, у Стокгольмі станом на 2024 рік відбувається найбільший судовий процес в історії Швеції, в ході якого двох колишніх представників шведської нафтової компанії звинувачують у пособництві та підбурюванні до воєнних злочинів [16, с. 362]. Водночас виникла ситуація, коли Окружний суд Стокгольма в листопаді 2023 р. постановив, що позивачі у справі Lundin Oil не зможуть подати позов про відшкодування збитків у кримінальному процесі, було розділено цивільний і кримінальний позови [16, с. 362]. Це рішення мало такі негативні наслідки для потерпілих: 1) позивачі втратили можливість обирати місце, куди будуть подаватися позови про відшкодування збитків; 2) оскільки позови про відшкодування шкоди тепер розглядатимуться в цивільному судочинстві, то потерпілі повинні взяти на себе ризик оплати судових витрат відповідача (у цій справі це по 500 000 шведських крон кожен). На думку захисту постраждалих осіб ці наслідки серйозно вплинуть на здатність позивачів вимагати відшкодування шкоди. Обов'язок позивача внести значну суму грошей як заставу судових витрат відповідача на практиці робить право на справедливий судовий розгляд ілюзорним, а отже, суперечить праву на справедливий судовий розгляд згідно зі статтею 6 Європейської конвенції з прав людини. С.В. Клименко наголошує, що цей вердикт показує систематичні труднощі, які можуть виникнути, коли жертви з-поза меж ЄС домагаються відшкодування за злочини, які вимагаються під універсальною юрисдикцією [15; 16, с. 362].

На наш погляд формування зазначених інформаційних ресурсів на міжнародному та національному рівні сприятиме створенню гарантій відшкодування матеріальної та моральної шкоди особам, що постраждали від воєнних дій. Формування таких баз даних дозволить мінімізувати витрати потерпілих при зверненні їх за захистом до суду за рахунок виключення необхідності проведення експертизи пошкодженого майна. Внесення інформації в реєстри передбачає презумпцію достовірності реєстрової інформації. Застосування цього принципу межує з певними

корупційними ризиками [17], проте ведення бойових дій на територіях, де знаходиться зруйнований об'єкт унеможливило проведення його експертизи. Фактично існує презумпція доброчесності заявника чи особи, яка сприяла у поданні заяви. Така інформація з реєстрів може бути використана як доказ у судових процесах.

Суддя ВС В.І. Крат зазначив, що ЦК України як основний регулятор цивільних правовідносин не створювався для того, щоб вирішувати питання, пов'язані із відшкодуванням майнової шкоди й компенсації моральної шкоди, завданої внаслідок війни». На думку В.І.Крата хоча ЦК України не орієнтований на застосування для компенсації втрат, завданих унаслідок збройної агресії, він містить певні алгоритми, механізми, які дають можливість його застосовувати для вирішення відповідних спорів. Ці спори нетипові: суб'єктом відшкодування шкоди є країна-агресор і в процесі бере активну участь тільки позивач, але на сьогодні у національному законодавстві немає іншого механізму [18].

Як ілюстрацію суддя В.І. Крат навів постанову ККС ВС від 20 червня 2024 року у справі № 216/5657/22. Зокрема, в ній вказано, що підставою виникнення зобов'язання про відшкодування шкоди є завдання майнової шкоди іншій особі. Як заподіяння шкоди майнової шкоди? Майнова шкода, як свідчить зміст ст. 1166 ЦК України, завдається порушенням належних саме особі особистих немайнових прав та/або майнових прав [18]. У разі встановлення конкретної особи, яка завдала шкоди, відбувається розподіл тягара доказування: а) позивач повинен довести наявність шкоди та причинний зв'язок; б) відповідач доводить відсутність протиправності та вини. В.І. Крат акцентував, що саме на позивача покладається обов'язок довести наявність шкоди і причинний зв'язок. Цей підхід не видозмінюється у справах щодо відшкодування шкоди, завданої рф. Водночас не можна говорити, що розмір шкоди дорівнює такому, про який стверджує позивач, зазначає суддя [18].

В контексті вирішення спору постають питання щодо визначення розміру майнової та моральної шкоди й виконання судового рішення. Держава частково запровадила позасудовий механізм відшкодування шкоди, завданої країною-агресором. Й одна частина постраждалих громадян звернулася до цього механізму, інша – пішла до суду. Ці два процеси існують паралельно, і, на думку В.І. Крата, вони мають перетнутися [18]. На наш погляд, саме інформація у таких інформаційних ресурсах як: Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України; Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації

проти України; Система обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, повинна бути використана в адміністративних процедурах і у судових процесах, спрямованих на компенсацію фізичним та юридичним особам матеріальної та моральної шкоди, завданої воєнними діями.

Висновки. Наслідками військової агресії рф є масштабні руйнування об'єктів права власності територіальних громад, держави, фізичних та юридичних осіб, що обґрунтовує потребу в створенні механізму фіксації завданих матеріальних збитків, збору та аналізу відповідної інформації. На сьогодні важливу роль для формування доказової бази при розгляді справ про компенсацію завданої матеріальної та моральної шкоди відіграють три основні інформаційні ресурси: Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, створений Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи; Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією рф проти України; Система обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії рф проти України. Загальною метою створення цих реєстрів є облік та консолідація інформації, що може слугувати доказовою базою, для подальшого звернення громадян і держави Україна до Міжнародного компенсаційного механізму та міжнародних судових органів для відшкодування завданих збитків за рахунок репарацій чи інших стягнень з держави-агресора.

На наш погляд формування зазначених інформаційних ресурсів на міжнародному та національному рівні сприятиме створенню гарантій відшкодування матеріальної та моральної шкоди особам, що постраждали від воєнних дій. Внесення інформації в реєстри передбачає презумпцію достовірності реєстрової інформації та презумпцію доброчесності заявника чи особи, яка сприяла у поданні заяви. Формування таких баз даних дозволить мінімізувати витрати потерпілих при зверненні їх за захистом до суду за рахунок виключення необхідності проведення експертизи пошкодженого майна, що також в багатьох випадках не можливо здійснити через ведення воєнних дій на територіях розміщення таких об'єктів. Фіксація у зазначених інформаційних ресурсах завданої внаслідок збройної агресії майнової шкоди, а також і немайнової шкоди, є важливою для формування доказової бази у судових процесах, оскільки дозволяють належним чином зафіксувати факти, що можуть виступати доказами вчиненого воєнного злочину, його наслідків та їх взаємозв'язку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#n2>
2. В Україні запроваджується Система обліку немайнової шкоди українцям, завданої війною. 21.11.2024. URL: <https://7eminar.ua/news/2329-v-ukrayini-zaprovadzujetsya-sistema-obliku-nemainovoyi-skodi-ukrayincyam-zavdanoyi-viinoyu?page=110>
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про облік осіб, життя та здоров'я яких завдано шкоди внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=10256&conv=9>
4. З'явився порадиш з поясненнями, як подати заяву до міжнародного Реєстру збитків потерпілим від російської агресії. URL: <https://zmina.info/news/zyavyvsya-poradnyk-z-poyasnennnyamy-yak-podaty-zayavu-do-mizhnarodnogo-reyestru-zbytkiv-poterpilym-vid-rosijskoyi-agresiyi/>
5. Моїсєєв Ю.О. Деякі питання застосування порядку відшкодування майнової шкоди в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2022. С. 170-173. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/37.pdf
6. Koshman A. National Short-term Expert National July 2022. Огляд Національних та міжнародних механізмів захисту права власності, порушеного через агресію РФ. URL: <https://pravojustice.eu/storage/app/media/Report%20PJ%20Template.pdf>
7. Резолюція CM/Res(2023)3. Про встановлення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/961_001-23#Text
8. Порядок ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2023-%D0%BF#n25>
9. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України.

Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2023. № 60. ст.191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#n209>

10. Про облік інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Закон України від 20 листопада 2024 року № 4071-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2025. № 17. ст.47.

11. Подання заяви про завдані збитки до міжнародного Реєстру збитків для України: практичні поради постраждалим. Аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей». 12.08.2024. URL: <https://confiscation.com.ua/en/analytics/analytic/>

12. В Україні запускають систему обліку немайнової шкоди, завданої війною. Укрінформ. 21.11.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3929567-v-ukraini-zapuskaut-sistemu-obliku-nemajnovoi-skodi-zavdanoi-vijnou.html>

13. Мінсоцполітики: В Україні запроваджується Система обліку немайнової шкоди українцям, завданої війною. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-v-ukraini-zaprovadzhuetsia-systema-obliku-nemajnovoi-shkody-ukraintsiam-zavdanoi-viinoiu>

14. Система обліку немайнової шкоди від війни РФ допоможе в майбутньому підтримати потерпілих та зберегти пам'ять – правозахисниця. URL: <https://zmina.info/news/systema-obliku-nemajnovoyi-shkody-vid-vijny-rf-dopomozhe-u-majbutnomu-pidtrymaty-postrazhdalyh-ta-zberegty-pamyat-pro-vijnu-pravozahysnyczya/>

15. Special Report: Analysis of the Court's decision to separate the claims and what this means for the victims. URL: <https://crd.org/2023/11/28/special-report-analysis-of-the-courts-decision-to-separate-the-claims-and-what-this-means-for-the-victims/>.

16. Клименко С.В. Міжнародна та зарубіжна практика відшкодування шкоди за вчинення воєнних злочинів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2024. С. 358-364. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/58-2.pdf>

17. Корупційні ризики відбудови об'єктів нерухомого майна, які пошкоджені / зруйновані внаслідок збройної агресії рф: моделювання та пропозиції щодо їх мінімізації / усунення. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. 2023. НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/vidbudova.pdf>

18. Судову практику щодо відшкодування шкоди, завданої рф, та перспективи її розвитку проаналізували судді ВС. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1678777/>